

جحفه

جُحْفَه، شهری کهن در **عربستان**، در نزدیکی کرانه‌های دریای سرخ و از میقاتگاه‌های حاجیان می‌باشد. و محلی بین مکه و مدینه است و این عنوان در باب حج به کار رفته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - موقعیت جغرافیایی
- ۲ - معنا
- ۳ - پیشینه
- ۴ - حکم
- ۵ - رویدادهای تاریخی
- ۶ - اوصاف
- ۷ - سیر تاریخی ویرانی شهر
- ۸ - آثار تاریخی
- ۹ - فهرست منابع
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منابع

موقعیت جغرافیایی

ویرانه‌های این شهر متروک در ۱۸۹ کیلومتری شهر مکه [۱] و ۱۵ کیلومتری شهر رایغ واقع است. [۲] و تا مدینه هفت منزل است. [۳] این شهر در ابتدا مَهْبِعَه نام داشت.

معنا

این نام در لغت به معنای جایگاه وسیع و پهناور است، [۴] و با موقعیت جغرافیایی سرزمینی که شهر در آن واقع بود، همخوانی داشت؛ سرزمین پهناوری که از یک سو به غدیرخم و وادی خرار و از دیگر سو به دریای سرخ منتهی می‌گردید. [۵]

پیشینه

پیشینهٔ مهیعه به روزگار پیش از اسلام می‌رسد. به گزارش برخی از منابع دورهٔ اسلامی، در آن روزگار به سبب افزایش جمعیت مکه، اعراب بنی عبیل ناگزیر به ترک مکه و مهاجرت از آنجا شدند و در مهیعه سکنا گزیدند؛ اما بر اثر وقوع سیلابی شدید، دچار خسارات جانی و مالی بسیار شدند. از این‌رو به سبب ستمی که در نتیجهٔ این پدیدهٔ طبیعی بر بنی عبیل رفت، مهیعه از آن پس جحفه نام گرفت. [۶] [۷] [۸] به گزارش ابن قتیبه این رویداد در ۶۹۹ق/۸۰ م به وقوع پیوسته، و از آن سال این شهر جحفه خوانده شده است. [۹]

حکم

از میقات‌های پنج گانه عمره تمتع و نیز عمره مفرده جحفه است که میقات اهل شام، مصر، مغرب و کسانی است که عبورشان از این مسیر است. [۱۰] [۱۱] میقات اهل مدینه در حال اختیار، مسجد شجره است؛ لیکن هنگام ضرورت چون بیماری و ضعف می‌توانند از جحفه محرم شوند. [۱۲] [۱۳] کسی که وظیفه‌اش احرام از مسجد شجره است، چنانچه بدون احرام از آن بگذرد، می‌تواند در جحفه محرم شود. بر مسئله ادعای اجماع شده است، [۱۴] لیکن برخی معاصران، احتیاط واجب را در برگشتن به مسجد شجره و احرام از این میقات دانسته‌اند. [۱۵]

رویدادهای تاریخی

جحفه در پیش از اسلام بر سر راه بازرگانی مکه به مدینه - که از جملهٔ آبادترین راه‌های جزیرهٔ العرب به شمار می‌رفت - واقع بود [۱۶] [۱۷] و در رویدادهای تاریخ صدر اسلام از آن یاد شده است. پیامبر (ص) به هنگام مهاجرت از مکه به مدینه به جحفه رسید و از آنجا برخلاف معمول راه غرب را در پیش گرفت و از رایغ الرمل گذشت و بدین ترتیب از منطقهٔ نفوذ قریش خارج شد و خود را به مدینه رساند. [۱۸] پیش از غزوه بدر نیز دو سربزه در نزدیکی جحفه به فرماندهی عبیده بن حارثه و سعد بن ابی وقاص رخ داد. [۱۹] [۲۰] [۲۱]

ماجرا از این قرار بود که گروهی از دشمنان پیامبر (ص) از جمله قبیلهٔ بنی زهره به هنگام لشکرکشی کفار قریش به سوی بدر ، در جحفه به دلایلی دچار ترس و وحشت گردیدند.
از این‌رو از جنگ سر باز زدند و از جحفه بازگشتند. [۲۳] [۲۲]

اوصاف

پیامبر (ص) جحفه را میقات حاجیان مصر و شام و اهالی مغرب قرار داد؛ تا از آن‌جا برای مناسک حج مُحَرَّم گردند. [۲۴] [۲۵]
جحفه در نخستین سده‌های اسلامی همچنان در مسیر راه‌های بازرگانی و ارتباطی جزیره‌العرب قرار داشت [۲۶] و از مهم‌ترین سکونتگاه‌های دائمی میان شهرهای مکه و مدینه به شمار می‌آمد.
آب مورد نیاز اهالی آن از چاه تأمین می‌گردید و طوایف بنی عامر [۲۷] [۲۸] و بنی سلیم مهم‌ترین ساکنان آن بودند. [۲۹]
جحفه از آن روی که در نزدیکی کرانهٔ دریای سرخ جای داشت، بارکده‌ای برای نواحی پیرامونی به شمار می‌رفت [۳۰] [۳۱] و دارای بازاری برای داد و ستد کالاهایی بود که به آن‌جا می‌آمد. [۳۲]

سیر تاریخی ویرانی شهر

توسعهٔ این شهر طی سدهٔ ۴ق با برپایی دیواری بر گرد آن برای امنیت بیشتر، ادامه یافت. [۳۳]
ابوعبید بکری در اواخر سدهٔ ۵ ق/۱۱م، از وجود دو مسجد به نام‌های مسجدالنبی و مسجدالائمه در دو سوی جحفه خبر می‌دهد. [۳۴]
پس از این سده جحفه اگرچه سکونتگاه پرجمعیتی بود، [۳۵] از آبادی گذشتهٔ آن به شدت کاسته شد.
نخستین‌بار یاقوت در سدهٔ ۷ق/۱۲م، به ویرانی جحفه اشاره دارد.
بر پایهٔ گزارش او جحفه در آن روزگار به روستایی بزرگ تنزل یافته بود. [۳۶]
در سدهٔ ۸ ق/۱۴م، جحفه به مکانی غیرمسکونی بدل گشت. [۳۷]
در اواخر سدهٔ ۹ ق/۱۵م، جحفه کارکرد مذهبی خود را به عنوان میقاتگاه نیز از دست داد و حاجیان از رابع محرم می‌گردیدند، [۳۸] اما در سدهٔ ۱۳ق/۱۹م، جحفه موقعیت مذهبی خود را باز یافت. [۳۹] [۴۰]
امروزه تنها ویرانه‌های شهر قدیمی جحفه باقی‌مانده است. [۴۱]

آثار تاریخی

از مهمترین آثار تاریخی جحفه می‌توان به ویرانه‌های قصر علیا اشاره کرد که از عناصر معماری دورهٔ خلافت عباسی به شمار می‌آید.
در کنار این قصر مخروبهٔ آثار بازار شهر قدیمی جحفه نیز دیده می‌شود.
در سال‌های اخیر امکانات مذهبی و بهداشتی برای زائران مکه که در این مکان محرم می‌شوند، ساخته شده است. [۴۲]

فهرست منابع

- (۱) ابن حبيب، محمد، المحبر، به کوشش ایلزه لیشتن اشتتر، بیروت، ۱۳۶۱ق/۱۹۴۲م.
- (۲) ابن خردادبه، عبیدالله، المسالك والممالک، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۳۰۶ق/۱۸۸۹م.
- (۳) ابن رسته، احمد، الاعلاق النفیسة، لیدن، ۱۳۰۹ق/۱۸۹۱م.
- (۴) ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، بیروت، دارصادر.
- (۵) ابن قتیبہ، عبدالله، المعارف، بیروت، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.
- (۶) ابن منظور، لسان.
- (۷) ابو عبید بکری، عبدالله، معجم ما استعجم، به کوشش مصطفی سقا، بیروت، ۱۴۰۳ق/۱۹۸۳م.
- (۸) ابوالفدا، تقویم البلدان، به کوشش رنو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰م.
- (۹) ابوالفرج اصفهانی، الاغانی، به کوشش سمیر جابر، بیروت، دارالفکر.
- (۱۰) ادربسی، محمد، نزهةالمشتاق، بیروت، ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹م.
- (۱۱) اصطخری، ابراهیم، مسالک الممالک، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۲۷م.
- (۱۲) جاسر، حمد، المناسک و اماکن طرق الحج و معالم الجزيرة، ریاض، ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م.
- (۱۳) حسام‌السلطنه، سلطان مراد، سفرنامهٔ مکه، به کوشش رسول جعفریان، قم، ۱۳۷۴ش.
- (۱۴) شافعی، محمد، الام، بیروت، ۱۴۰۰ق/۱۹۸۲م.
- (۱۵) طبری، تاریخ.
- (۱۶) طوسی، محمد، النهایة، بیروت، دارالکتب العربی.
- (۱۷) فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، میقات الحج، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.
- (۱۸) قدامة بن جعفر، «الخراج»، همراه المسالک و الممالک (نک : هم، ابن خردادبه).
- (۱۹) قصادی، علی، رحلة، به کوشش محمد ابوالاجفان، تونس، ۱۹۷۸م.
- (۲۰) کلیبی، هشام، الاصنام، به کوشش احمد زکی، مطبعة الامیریة، ۱۳۲۳ق/۱۹۱۴م.
- (۲۱) مسعودی، علی، التنبيه و الاشراف، بیروت، ۱۹۶۵م.
- (۲۲) مقدسی، محمد، احسن التقاسیم، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶م.
- (۲۳) مونس، حسین، اطلس تاریخ الاسلام، قاهره، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.
- (۲۴) میرزا داوود، سفرنامه، به کوشش علی قاضی عسکر، تهران، ۱۳۷۹ش.
- (۲۵) واقدی، محمد، المغازی، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، ۱۹۸۴م.
- (۲۶) یاقوت، بلدان.
- (۲۷) یعقوبی، احمد، «البلدان»، همراه الاعلاق النفیسة (نک : هم، ابن رسته)

پانویس

- ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ص ۳، شم ۶ میقات الحج، ۱۴۱۷ق.
- ↑ جاسر، حمد، المناسک و اماکن طرق الحج و معالم الجزيرة، ج ۱، ص ۴۱۵، ریاض، ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م.
- ↑ جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۱۰.
- ↑ ابن منظور، لسان، ذیل هبع.
- ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ج ۱، ص ۸۳، میقات الحج، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.
- ↑ کلیبی، هشام، الاصنام، ج ۱، ص ۶، به کوشش احمد زکی، مطبعة الامیریة، ۱۳۲۳ق/۱۹۱۴م.
- ↑ ابن حبيب، محمد، المحبر، ج ۱، ص ۲۸۵، به کوشش ایلزه لیشتن اشتتر، بیروت، ۱۳۶۱ق/۱۹۴۲م.

۸. ↑ طبري، تاريخ، ج ۱، ص ۲۰۸.
۹. ↑ ابن قتيبه، عبدالله، المعارف، ج ۱، ص ۲۰۱، بيروت، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۰. ↑ جواهر الكلام، ج ۱۸، ص ۱۱۳.
۱۱. ↑ مهذب الاحكام، ج ۱۲، ص ۱۷ و ۱۶.
۱۲. ↑ جواهر الكلام، ج ۱۸، ص ۱۱۰ و ۱۱۱.
۱۳. ↑ مناسك حج، ج ۱، ص ۸۲.
۱۴. ↑ مستند الشيعة، ج ۱۱، ص ۱۸۰ و ۱۸۱.
۱۵. ↑ مناسك حج (مراجع)، ص ۱۱۷.
۱۶. ↑ مونس، حسين، اطلس تاريخ الاسلام، ج ۱، ص ۹۹، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۷. ↑ مونس، حسين، اطلس تاريخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۰۱، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۸. ↑ مونس، حسين، اطلس تاريخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۰۱، قاهره، ۱۴۰۷/ق/۱۹۸۷م.
۱۹. ↑ ابن سعد، محمد، طبقات الكبرى، ج ۲، ص ۷، بيروت، دارصادر.
۲۰. ↑ واقدی، محمد، المغاری، ج ۱، ص ۱۰-۱۱، به كوشش مارسدن جونز، بيروت، ۱۹۸۴م.
۲۱. ↑ مسعودی، علی، التنبيه والاشراف، ج ۱، ص ۲۳۴-۲۳۵، بيروت، ۱۹۶۵م.
۲۲. ↑ ابن سعد، محمد، طبقات الكبرى، ج ۲، ص ۱۲-۱۴، بيروت، دارصادر.
۲۳. ↑ واقدی، محمد، المغاری، ج ۱، ص ۴۲-۴۵، به كوشش مارسدن جونز، بيروت، ۱۹۸۴م.
۲۴. ↑ شافعی، محمد، الام، ج ۲، ص ۱۵۰، بيروت، ۱۴۰۰/ق/۱۹۸۳م.
۲۵. ↑ طوسی، محمد، النهایة، ج ۱، ص ۲۱۰، بيروت، دارالكتاب العربی.
۲۶. ↑ ابن خردادبه، عبدالله، المسالك والممالك، ج ۱، ص ۱۳۰-۱۳۱، به كوشش دخویه، لیدن، ۱۳۰۶/ق/۱۸۸۹م.
۲۷. ↑ اصطخری، ابراهیم، مسالك الممالك، ج ۱، ص ۲۰، به كوشش دخویه، لیدن، ۱۹۲۷م.
۲۸. ↑ ابن رسته، احمد، الاعلاق النفیسة، ج ۱، ص ۱۷۸، لیدن، ۱۳۰۹/ق/۱۸۹۱م.
۲۹. ↑ یعقوبی، احمد، «البلدان»، ص ۲۱۴، همراه الاعلاق النفیسة (نک : هم، ابن رسته).
۳۰. ↑ قدامة بن جعفر، «الخراج»، ص ۱۸۷، همراه المسالك والممالك (نک : هم، ابن خردادبه).
۳۱. ↑ ادريسی، محمد، نزهة المشتاق، ج ۱، ص ۱۲۷، بيروت، ۱۴۰۹/ق/۱۹۸۹م.
۳۲. ↑ ابوالفرج اصفهانی، الاغانی، ج ۳، ص ۴۸، به كوشش سمیر جابر، بيروت، دارالفکر.
۳۳. ↑ مقدسی، محمد، احسن التقاسیم، ج ۱، ص ۷۷-۷۸، به كوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶م.
۳۴. ↑ ابو عبید بکری، عبدالله، معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۷-۳۶۸، به كوشش مصطفى سقا، بيروت، ۱۴۰۲/ق/۱۹۸۳م.
۳۵. ↑ ادريسی، محمد، نزهة المشتاق، ج ۱، ص ۱۴۲، بيروت، ۱۴۰۹/ق/۱۹۸۹م.
۳۶. ↑ ياقوت، بلدان، ج ۲، ص ۲۵.
۳۷. ↑ ابوالفدا، تقويم البلدان، ج ۱، ص ۸۰، به كوشش رنو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰م.
۳۸. ↑ قليصادی، علی، رحلة، ج ۱، ص ۱۴۴، به كوشش محمد ابوالاجفان، تونس، ۱۹۷۸م.
۳۹. ↑ میرزا داوود، سفرنامه، ج ۱، ص ۸۸، به كوشش علی قاضی عسکر، تهران، ۱۳۷۹ش.
۴۰. ↑ حسام السلطنة، سلطان مراد، سفرنامه مکه، ج ۱، ص ۱۲۵، به كوشش رسول جعفریان، قم، ۱۳۷۴ش.
۴۱. ↑ جاسر، حمد، المناسك و اماکن طرق الحج و معالم الجزيرة، ج ۱، ص ۴۱۵، حاشیه ۲، رياض، ۱۴۰۱/ق/۱۹۸۱م.
۴۲. ↑ فضلی، عبدالهادی، «الجحفة»، ميقات الحج، ج ۱، ص ۹۱-۹۲، ۱۴۱۷ق، س ۳، شم ۶.

منابع

دانشنامه بزرگ اسلامی، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، برگرفته از مقاله «جحفه»، ج ۱۷، ص ۶۴۵۶.

فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت عليهم السلام، جلد ۲، صفحه ۵۰-۵۱.